

פרק 13 – ישראל חוקרת

חוק השיפוט הצבאי הישראלי (חש"ץ) 1955 מושתת על חוקי צבאות ארה"ב ובריטניה. על פי נהלי הפרקליט הימי הראשי (JAG) של צי ארה"ב, נדרשת חקירה כל אימת שמתרחשים מוות, פציעה, או נזק לרכוש. החקירה יכולה להתנהל בידי קצין אחד, שאינו חייב להיות משפטן. החקירה הישראלית הראשונית של תקרית "ליברטי" החלה עם מינויו של אל"ם רם רון כ"ועדת חקירה לבחינת תקרית 'ליברטי' לפי סעיף 537 של חוק השיפוט הצבאי.¹ החקירה הראשונית הקבילה לחקירת JAG של צי ארה"ב.

רם רון נולד ב-1925, שירת בבריגדה היהודית ובהגנה. החל לימודי משפטים ב-1947, לימודים שהשלים לאחר פציעתו בהתרסקות מטוס קל כשהיה מפקד גדוד 13 של גולני. היה מפקד הגדנ"ע, מפקד בית הספר לחי"ר, ונספח צה"ל בווינגטון. את חקירתו החל ב-12 ביוני 1967, ואת מסקנותיו הגיש 4 ימים אחר כך, ב-16 ביוני. כאשר נשאל על ידי מחבר ספר זה האם הופעלו עליו השפעה או לחץ כלשהם במהלך החקירה, השיב: "אני יכול לומר לך דבר אחד בביטחון מלא. הייתי חופשי לחלוטין להגיע לכל מסקנה. אילו הסקתי שבוצע פשע, הייתי מבהיר זאת ללא היסוס."² רון הסיק, כי ההתקפה על האוניה "לא נעשתה מתוך זדון או רשלנות פושעת, אלא מתוך טעות בתום לב... ההתקפה נערכה כתוצאה משרשרת טעויות של שלוש טעויות, אשר כל אחת מהן, ככזו, נראית לי, בהתחשב בנסיבות, כטעות הגיונית ובתום לב."³ שרשרת זו, ציין רון, היא שהוליכה לאסון חמור - משולש - להרוגים ולפצועים ולבני משפחותיהם, לעם האמריקני ולמדינת ישראל.

החקירה התנהלה בעיקר במפקדת חיל הים בחיפה. רם רון בחן לפחות 14 פריטי ראיות תיעודיות. הוא גבה עדויות מ-12 עדים, כולם קציני חיל הים וחיל האוויר, לרבות מפקד חיל הים, הקצין שאישר את תקיפת הטורפדו, מפקד פלגת הטורפדות, ומפקד הטרפדת ששיגרה את הטורפדו שפגע ב"ליברטי". כן גבה עדויות מפי ראש ענף מודיעין וראש ענף מבצעים של חיל האוויר, ומפי ראש ענף שליטה ובקרה, שבחר והקצה את המטוסים שתקפו את "ליברטי". לרון לא היתה גישה לעדים אמריקניים כלשהם.

דוח הסיכום של רון לוקה במספר טעויות קטנות שאין בהן כדי להשפיע על מסקנותיו. למשל, הוא מדווח ששוגרו 4 טורפדות, ולא 5 כפי ששוגרו בפועל. הוא מאשר שהאוניה נצפתה וזוהתה כאוניית ארה"ב "ליברטי" ב-0550 בבוקר ב-8 ביוני, אולם רשם את סימוני החרטום שלה כ-"R.T.R.-5" כאשר במציאות היו "GTR 5".⁴

רון הגיע למסקנה, שהתקיפה נבעה מ-3 טעויות ישראליות עיקריות, אך היו גם טעויות רבות אחרות, שמהן הוא הזכיר רק חלק. 3 הנקודות שבהן התמקד היו "א) הדוח המוטעה לגבי הפגזת אל-עריש; (ב) קביעת מהירותה של האוניה ל-30 קשר, דבר שסילק כל ספק אפשרי בדבר קשר בין הטרה לבין ה'ליברטי'; (ג) זיהוי המטרה כ'אל-קוציר'.⁵ הוא גם הסיק ש"טעות חמורה נוספת – לא פחות מכריעה מהטעויות שהוזכרו לעיל – נעשתה על ידי האוניה 'ליברטי' עצמה." "ליברטי", פסק, "פעלה ברשלנות והעמידה את עצמה בסכנה ניכרת בכך שקרבה מאוד לחוף שידעה שהוא אזור מלחמה מבלי להודיע על נוכחותה וזוהתה לרשויות הישראליות." ועוד הוסיף, כי אין לו ספק ש"ליברטי" "ניסתה להסתיר את זהותה ונוכחותה"⁶ באזור שלא היה אזור ניווט שבו עברו נתיבי ספנות, אלא אזור שבו אוניות לא מפליגות בדרך כלל.

רון ציין בצד מסקנותיו כמה המלצות, לרבות קביעת נהלים להכרזה על "אזורים מסוכנים"; מתן הכשרה טובה יותר לטייסים בזיהוי אוניות אויב; והגדרת נהלים טובים יותר להפצת מידע על אוניות ניטרליות הנצפות באזורי סכנה. רון חשף שרשרת טעויות, עצבנות רבה בחיל הים ו"ערפל קרב" רב.

תיק החקירה וסיכומה הוגשו לאל"ם מאיר שמגר, הפרקליט הצבאי הראשי, ב-18 ביוני 1967. אל"ם שמגר בחן את הדוח במשך יומיים ואחר כך העבירו לרמטכ"ל רא"ל יצחק רבין בלוויית המלצה לכנס חקירה מיקדמית על פי סעיף 283 של חש"ץ.⁷

מדוע המליץ הפרקליט הצבאי הראשי על חקירה מיקדמית, אם ועדת החקירה לא הצביעה על התנהגות בלתי הולמת או על מעשים פליליים מצד צה"ל? כשראיין מחבר ספר זה את שמגר בירושלים ב-6 ביוני 1988 (בעת שכינה כנשיא בית המשפט העליון), השיב הלה כי נוכח חומרת האירוע, והעובדה שנהרגו ונפצעו במהלכו כה רבים, סבר שרצוי נוהל משפטי מלא. הוא ציין, שלמרות שלא היה שמץ חשד בכוונת זדון, לא הסתפק בבדיקה צבאית, שניתן לאפיין כטאטוא התקרית מתחת לשטיח. הוא רצה בחינה שיפוטית של הטעויות שעליהן דיווח רם רון, וקביעה שיפוטית האם אחת מהטעויות שדווחו מקורה בהתרשלות או בפעולה בלתי ראויה על גבול החוק, שעלולות להצדיק הגשת תביעה.

מכוח המלצת שמגר פתח השופט ישעיהו ירושלמי, סגן אלוף בצה"ל, הליך כשופט חוקר. ירושלמי נולד בפולין ב-1920 ועלה ב-1935. הוא למד משפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, ועבד כפקיד משפטי וכעורך דין ממרס 1942 עד 1947, התגייס לצה"ל ב-1948 ושירת בתפקידים משפטיים שונים - היה פרקליט חיל האוויר ואחר כך פרקליט חיל הים, וב-1957 מונה לשופט בבית הדין הצבאי לערעורים, תפקיד שבו שימש במשך 10 שנים כאשר מונה שופט חוקר בפרשת "ליברטי".

במסגרת חקירתו שמע ירושלמי 34 עדים וקיבל כראיות 14 מסמכים. העדים היו קציני המבצעים של חיל האוויר, חיל הים, והמטה הכללי; לוחמי חיל הים שאיישו את הטרפדות; וטייסי המטוסים התוקפים. ההליכים היו סגורים לציבור אבל תועדו בידי רשם משפטי (אז בדרגת סמל, לימים סגן אלוף ושופט).

החקירה נוהלה תוך שילוב הליכי המשפט האנגלי והאמריקני המקובל. דיני הראיות נשמרו, לא הותרה עדות שמיעה. ההליך החל כבוועדת החקירה של צי ארה"ב, כההליך של מציאת עובדות ונמשך עד שהשופט עצר את ההליך וקבע מיהם האשמים הפוטנציאליים. בדומה לוועדת החקירה האמריקנית המקבילה, הופסק ההליך כדי לאפשר לכל צד נאשם לבקש ייעוץ משפטי ולהכין את הגנתו. מנקודה זאת והלאה ההליך היה עימותי. הממשלה יוצגה על ידי התובע הצבאי הראשי, רס"ן יעקב קדמי, שחובת ההוכחה היתה עליו. הצד הנאשם שנקבע, במקרה זה אברהם (רמי) לונץ, יוצג על ידי הסנגור הצבאי הראשי, סא"ל וילי טיין. החקירה נמשכה תוך אפשרות שהשופט יעמיד את הנאשם למשפט צבאי. הנאשם לונץ זימן 3 עדים, הציג 5 מוצגים ומסר הצהרה בשבועה.

השופט ירושלמי לא קרא את דוח רם רון לפני שפתח בחקירתו; עבודתו היתה עצמאית לחלוטין. בהיזכרו באירוע, ציין שהוצגו לפניו צלילות של "ליברטי" ו"אל-קוציר" הן הונחו זו על גבי זו, והשופט ירושלמי מצא שהדמיון ביניהן משכנע. הוא גם זכר כי באותה עת, אחרי שבועות של המתנה להתפתחות המשבר, שררו מתיחות ודאגה רבות בישראל, אך היתה גם דאגה רבה לרגשות ארה"ב, וכן אסירות תודה כלפיה, שכן שום גורם בעולם לא עמד לימין ישראל כמוה.

ירושלמי ציין: "ברור לי שאין זה מתפקידי לקבוע בדרך כלשהי אם נהגה האוניה 'ליברטי' כשורה בשלב כלשהו שקדם לתקריט או בעת התקריט עצמה." הוא המשיך ואמר שכדי לקבוע את הסבירות שבהתנהלות המעורבים, יהיה עליו לבחון את התנהגות "ליברטי". הוא ניתח ביסודיות את העדויות ואת העובדות הידועות בצד הישראלי של המשוואה. בדומה לאדמירל-משנה קיד הוא הוגבל בשל המידע שלא קיבל מהצדדים האחרים לתקריט. ירושלמי אמר למחבר ספר זה, כי שאל כל יום את התובע הצבאי הראשי: "מתי באים האמריקנים?" לבסוף נאמר לו שהם לא באים. מדהימה העובדה, שירושלמי וקיד הצליחו לבצע את משימותיהם בצורה כה מעולה מבלי שקיבלו מידע זה מזה.

ירושלמי ציין בהחלטתו, שהתקריט אירעה במהלך מלחמה, בקירבה יתרה לחוף שבו עדיין התנהלו קרבות, וכי "ליברטי" נמצאה ב"אזור זירת הקרבות הימיים", אזור שהמצרים הכריזו כמסוכן לספנות,⁸ עובדה שהניח כי "ליברטי" ידעה. הוא גם ציין כי מקום התקיפה לא היה בנתיב ספנות מוכר וכי אוניות מלחמה זרות, בעיקר באזורים רגישים, מודיעות על התקרבותן לחופים זרים.

ב-5 ביולי 1967 הוא קבע החלטת ביניים: "נראה לי לכאורה שייתכן כי נעברו עבירות התרשלות על ידי סא"ל לונץ על כך שלא דיווח לראש מחלקת ים שביום התקריט נראתה האוניה האמריקאית 'ליברטי' שטה בקרבת ולאורך חופי המדינה."⁹ החקירה חודשה כהליך עימותי והושלמה ב-12 ביולי 1967 עם קריאת החלטת השופט בנוכחות התובע הצבאי הראשי, רס"ן קדמי; הסנגור הצבאי הראשי, סא"ל טיין; וממלא מקום ראש ענף מבצעים בחיל הים, אברהם לונץ.

לאחר שהתקבלה החלטת השופט החוקר, היא סווגה ונשלחה לארצות הברית בשני נתיבים שונים. עותק אחד נמסר על ידי סגן השגריר אפרים עברון לתת שר החוץ האמריקני ניקולס קצנברך בווינגטון הבירה. קצנברך קרא את הדוח בנוכחות עברון וציין כי זהו דוח מעולה מלבד המשפט האחרון: "הנני מחליט שאין מידה מספקת של הוכחות לכאורה המצדיקות מסירתו של מישהו לדין".

בדרך כלל בהליכי ערעור, מוגדרים מקרים רבים כ"די נתונים לויכוח". במקרים אלה, מותירה ערכאת הערעור את ההחלטה על כנה ולא כופה את שיפוטתה במקום שיפוטו של השופט ששמע את העדויות והיתה לו אפשרות לראות את העדים ולהתרשם מהתנהגותם ולעסוק ישירות בעדויות. ייתכן שאם השופט היה אמריקני ולא ישראלי, היתה מתקבלת החלטה להגיש תביעה. תמיד קל יותר למי שבוחן פעולות שננקטו והחלטות שהתקבלו תחת לחץ גדול, להחליט בשקט ובשלווה מה היתה עשויה להיות ההחלטה הטובה ביותר. אבל במקום האירוע ובזמן האירוע, כאשר כל הבלוטות של השחקנים המקוריים שופעות אדרנלין ותגובת "הילחם או ברח" משפיעה על מוחותיהם, השאלה היא האם פעלו בהגיון יותר מאשר האם פעלו באורח מושלם. השופט ירושלמי ניסח זאת כך בהחלטתו: "על אף צערי על כך שכוחותינו היו מעורבים בתקרית עם כלי שיט של מדינה ידידותית, והתוצאות העגומות שלה, הרי עלי להעמיד את התנהגותם של כל אחד מהקצינים שהיתה להם נגיעה כלשהי לפרשה, במבחן התנהגותם של קצינים סבירים בעת פעולות מלחמה, כשזרוע הים של צה"ל הועמדה בפני כוחות ים עדיפים במספר, וכשנגד עיני כל המעורבים - המשימה לשמור על בטחון המדינה, לזהות כל אויב המתנכל לה בים, לתקפו במהירות ולהשמידו. אמת המידה להתנהגות סבירה בתנאים אלה תהיה אולי שונה מזו שבזמן רגיעה."¹⁰

עותק של החלטה זו נמסר לראש המבצעים של צי ארה"ב, אדמירל תומס מורר, שהגביל את הפצתו ל-4 גורמים במשרדו, שזוהו בקוד: עותק אחד, קוד 00, נותר אצלו; עותק אחד, קוד 09, הועבר לסגן ראש המבצעים של הצי; עותק אחד, קוד 62, נמסר למבצעים; והאחרון, קוד 92, למודיעין. סיווג מסמך זה מעולם לא הוסר, אבל קל להשיגו בפנטגון ובישראל.

הדוח של רם רון וההחלטה של השופט ירושלמי לא סיפקו את משרד החוץ האמריקני. עמדתו של משרד החוץ מאז התרחשה התקרית היתה, שאנשי הצבא האחראים צריכים לבוא על עונשם. המסרים הראשוניים ששיגר דין ראסק לשגריר ישראל הבהירו זאת היטב. מסר שמסר אישית תת השר יוג'ין רוסטאו לשגריר ישראל אברהם הרמן בידי כלל את הפסקה: "שר החוץ מבקש להבהיר, שממשלת ארצות הברית מצפה כי ממשלת ישראל גם תנקוט צעדים משמעותיים שהחוק הבינלאומי מחייב במקרה של התנהלות פלילית של אנשי צבא של מדינה."¹¹ גם דוח קליפורד המליץ על הענשת אנשי צבא ישראלים.¹²

מקובל ביחסים הבינלאומיים, שכאשר נספים אזרחי מדינה אחת עקב פעולה של אזרחי מדינה אחרת, דורשת ממשלת ארצם של הנפגעים ממשלת הארץ האחרת לענוש את הפוגעים. פחות מקובל, שהממשלה הנדרשת לנקוט צעדי ענישה תיענה לדרישה. בתקרית נמל קאם פהה, שבה תקפו מטוסי חיל האוויר האמריקני בטעות את האוניה הסובייטית "טורקסטאן", והרגו ופצעו מלחים סובייטיים, הסתיים משפט צבאי של הטייסיים שביצעו את התקיפה, ושל אלוף-המשנה שלא דיווח עליה או טייח אותה, בזיכוי הטייסיים ובהטלת קנס 600 דולר על אלוף המשנה. בתקרית יו.א.ס.א. "סטארק" נשקלה העמדה לדין צבאי של מפקד "סטארק", אבל לבסוף הותר לו לפרוש בדרגה אחת נמוכה יותר.¹³ טורקיה דרשה הטלת עונשים כששוגרו טילי סי סֶפּרו בטעות מנושאת המטוסים "סרטוגה" לעבר גשר המשחתת הטורקית "מאובנט", הרגו את מפקדה ואחרים ופצעו אנשי צוות רבים, אבל העונש היחיד היה נזיפה בקצין ימי אמריקני אחד. בתקרית הפלת מסוקי הבלק הוק, הועמד לדין קצין חיל אוויר זוטר אחד, סרן ג'יימס וואנג, וזוכה.

השגריר עברון אמר למחבר ספר זה, שנושא ההענשה נדון רבות בינו ובין הרמטכ"ל דאז יצחק רבין, שפעמים רבות אמר לעברון כי כי היה זה מזל ביש שלא הוטלו עונשים רשמיים על איש מקרב אנשי הצבא המעורבים, שכן בארצות הברית פירשו את אי-הענשת מעורב כלשהו בדרג זוטר כהוכחה לטיוח ברמה גבוהה יותר.

אומנם צה"ל לא קיים משפט צבאי כלשהו, אבל בחיל הים ננקטה הענשה ברורה למדי. כשבועיים לאחר מלחמת ששת הימים - המלחמה המוצלחת ביותר בתולדות מדינת ישראל - השתחרר מצה"ל אל"ם איזי רהב, סגן מפקד חיל הים והמועמד הסביר ביותר לתפקיד המפקד הבא של החיל.¹⁴ האם ¹⁵הודח? אלוף שלמה אראל, מפקד חיל הים ב-1967, השיב לשאלה זו בשלילה. הוא גם אמר למחבר ספר זה, שבשיחה גלוית-לב

עם רהב הדגיש בפניו שטעה טעות חמורה בשיקול דעת באשרו את "תשע וו", תקיפת הטורפדו. אראל הדגיש כי בשעות אחר הצהריים ב-8 ביוני 1967, האוניה הבווערת מול אל עריש לא היוותה איום על ישראל או על צה"ל. לתקיפתה היו אופציות רבות אחרות, לרבות השתלטות, שהיו צריכות להישקל. כך אפוא כאשר ישראל חגגה את הניצחון הגדול ביוני 1967, אדם שהקדיש את כל חייו הבוגרים לעשייה צבאית, שקידמה אותו לתפקיד שממנו היה, קרוב לוודאי, מתמנה למפקד החיל, התפטר ופרש.

ב-7 בפברואר 1982, פירסם ענף מחקר והדרכה של מחלקת ההיסטוריה של צה"ל את "דיווח ההיסטוריה של צה"ל" - מסמך מסווג "מוגבל", בעברית ובאנגלית, שכותרתו "תקרית תקיפת ה'ליברטי'". במבוא למסמך נכתב: **"מטרת עבודה זו לפרט את נסיבותיה והשתלשלותה של תקרית ה'ליברטי' בצורה מוסמכת ולהגיב על מקצת הטענות שהועלו, בדבר כוונותיה של ישראל."**¹⁶ דיווח ההיסטוריה של צה"ל, שנמסר לחוקרי הוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין ונכתב בידי סא"ל מתי גרינברג, ראש ענף מחקר קרבות, עדיין מסווג, אבל קל להשיגו בארצות הברית ובישראל (ראו באתר המחבר: <http://thelibertyincident.com/docs/israeli/IDF-history-report-he.pdf>). חלק מהפריטים התיעודיים הרשומים ב-88 הערות השוליים קשה הרבה יותר להשיג.

המחקר שבוצע במסגרת דיווח ההיסטוריה של צה"ל הוא ככל הנראה הממצה ביותר שנעשה בישראל בפרשת "ליברטי". הוא לא הוכן תחת לחץ רציני, ולמחברו היתה גישה לכל המידע שברשות הצד הישראלי. נדונו בו תנועות "ליברטי" לאזור הקרבות, פרטי התקיפה,¹⁷ ונסיבות הטעויות שגרמו לה והצעדים שנקטה ישראל בעקבות התקרית. המסמך מסתיים בניחוח הסיבות שגרמו לפרשת "ליברטי" להידון שוב ושוב וכמו "לסרב" לשקוע ולהישכח: "סממני המיסתורין האופף אונית ריגול"; "הדרמה של מלחמה" ו"טרגדיה של נפילת חללים ופצועים". המסמך מצביע על שני מכנים משותפים לתיאוריות שהעלו הספקנים למיניהם: ראשית, פסיקה מוחלטת כי "ליברטי" הותקפה בזדון בכוונה להטביעה; שנית, מניית סיבות נכבדות לכאורה להתנהלות זדונית של ישראל. שני מכנים משותפים אלה מושתתים על **"השערות דמיוניות בצד עובדות חסרות, וחצאי אמיתות בצד מסקנות מוטעות."**¹⁸ כמה מעמודי המסמך מוקדשים להזמנת הטיעונים המצביעים על כוונות זדון. דיווח ההיסטוריה של צה"ל מסכם:

מתוך בחינת העובדות בתקרית ה"ליברטי", בהקשר הנכון, עולה בבירור כי הפגיעה באוניית-הביון האמריקנית נבעה מתוך טעות, שנגרמה בתום-לב, על ידי הכוחות שפעלו בשטח והמפקדות הממונות עליהם. עם כל הצער והכאב על הפגיעה בידידים, אפשרית פגיעה כזו במהלך מלחמה.

כמובן, יש לחקור את האירוע, לבדוק את גורמי התקלות, להפיק לקחים ולהוציא את ההוראות הדרושות כדי למנוע תקריות מעין אלה בעתיד. מבחינה של ישראל נעשה הדבר בצורה יסודית. אולם, אין מקום להרחיק לכת ולייחס לישראל כוונות זדון, מה גם שאין שום בסיס עובדתי לייחס לה כוונות כאלה.¹⁹

המסקנה המנוסחת בקפידה מטילה את אשמת התקיפה על "הכוחות שפעלו בשטח", לרבות "ליברטי", ועל "המפקדות הממונות עליהם", לרבות הפיקוד הגבוה האמריקני.

טוב עשה דיווח ההיסטוריה של צה"ל בצינו את שני המכנים המשותפים לעיל. מרבית לטיעוני הספקנים, אם לא כולם, פותחים במסקנה שישראל תקפה במתכוון אוניה ידועה כאמריקנית, מבלי להציג ראיון כלשהו לתמיכה במסקנה, ובמקום זאת מציעים סיבות מדוע ישראל תקפה במתכוון.

תקרית "ליברטי" נותרה נושא רגיש ביותר בצה"ל, ובעוד שהישראלים תמיד עמדו על כך שהם ראויים רק לחלק מהאשמה לאסון, הם יוצאים מגדרם להטלה, בעדינות, של אשמה בארצות הברית. דוגמה טובה לרגישות זאת משתקפת במכתב מפקד חיל הים הישראלי בתגובה למאמר שפורסם ב- *Naval Reserve Association Newsletter* ("עלון אגודת מילואי הצי"). אמנם המכתב מנוסח בעדינות, אך הוא מודה רק ב"אחריות הומניטארית" ומתייחס להסדר הדיפלומטי שהשאיר פתוח את עניין אשמת שני הצדדים:

מפקד חיל הים הישראלי

בתור מפקד חיל הים הישראלי, קראתי בכאב ובצער את המאמר שהתפרסם בגיליון יוני של "עלון אגודת מילואי הצי". ב-8 ביוני 1967 הפליגה "ליברטי" אל תוך לב מלחמת ששת הימים שלנו. מעשה זה היה טעות של צי ארה"ב, כפי שנקבע באורח ממצה בידי חקירה מקיפה של ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים בקונגרס ה-92, מכוח סמכותי של H. Res. 201, שפירסם המפקח הממשלתי על מסמכים ב-1971. אין עוררין על כך שראשי המטות המשולבים וסוכנות הביטחון הלאומית סברו שהתקרבות "ליברטי" לחוף סיני היא עניין מסוכן, ושלחו לה לפחות 5 מסרים שמורים לה לשמור מרחק מהאזור. מסרים אלה נותבו באורח שגוי בידי מערכת התקשורת של הצי, ולא התקבלו על-ידי "ליברטי" אלא רק לאחר שהתרחש האסון. הטעויות הבאות היו שלנו, וסדרת משגים מצידנו גרמה לתקיפותינו על ספינה של הצי של ידדתנו הטובה ביותר בעולם באותה עת.

מיד לקחנו על עצמנו את האחריות ההומניטארית, הצענו את התנצלותנו ותנחומינו ושילמנו פיצויים הומניטאריים להרוגים ולפצועים, בסכומים שנקבעו בידי ממשלת ארצות הברית.

לאחר מכן יישבנו את הנושאים שנותרו בנוגע "ליברטי" עם ארצות הברית במישור הדיפלומטי.

מילים בלבד לעולם לא יוכלו לשכך את הצער על חיים צעירים שנקטעו באיבם. שלחנו לכם את תנחומינו ב-1967 בידיעה ברורה שבמלים אין די. גם היום, 25 שנה אחר כך, אנו חולקים את צערכם וכאבכם. שוב אני מביע בפניכם את התנצלותנו ותנחומינו. אני מצר על הנימה של מחבר מאמרם מיוני 1992. אני מבין לגמרי את מרירותו; אהדתי כלפיו וכלפי לחבריו לצוות לא פחתה בשום אופן בגלל המבט שיייתכן איננו אובייקטיבי לגמרי.

ביצענו את הטעות, הודינו בה ונותרנו גדושי צער ומצוקה.

התקיימו לפחות 10 חקירות רשמיות של התקרית, הן בישראל והן בארצות הברית. כל חקירה רשמית, שלכם ושלנו, הסיקה שהאירוע היה טעות מצערת. היו גם חקירות לא רשמיות מרובות, כאלה שבוצעו בידי טלוויזיית "תמז", חדשות ABC, וחדשות NBC, בין היתר. גם חקירות לא רשמיות אלה, לאחר בחינות העובדות, הסיקו שהאירוע היה טעות מצערת. המאמר שהתפרסם מאשש זאת במילים "אחרי שהסתיימה ההסרטה... המפיקים היטו את הסיפור לטובת הגירסה הישראלית. ה"סיפור" לא נוטה לטובת ישראל. בחינת העובדות רק מאששת את הטעות המצערת.

אפשר בקלות לאשש את הגירסה האמיתית של האירועים בעיון/בקריאה של דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב או של דוח CIA, שסיווג שניהם הוסר והעומדים לרשותכם.

ישראל וחיל הים שלה חבים רבות לארצות הברית ולצי ארה"ב. המפקד הראשון של חיל הים הישראלי, המקביל לראש המבצעים של הצי אצלכם, היה בוגר של האקדמיה של צי ארה"ב. מסורותיכם הן מסורותינו. במקרה זה, צערכם ואובדנם הם גם צערנו ואובדננו.

בהערכה עמוקה,

מיכה רם

מפקד

חיל הים הישראלי²⁰

¹ סעיף 537 מציון: שר הביטחון, וכן הרמטכ"ל, רשאי למנות ועדת חקירה לשם חקירת כל עניין הנוגע לצבא, והיא מוסמכת להזמין עדים ולגבות עדויות בשבועה או ללא שבועה.

² ראיון של מחבר ספר זה עם רם רון ב-7 ביוני 1988 בתל אביב.

³ דוח רון, ע' 9, מתוך: דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 1982, ע' 24.

⁴ לא ידוע אם זאת טעות של רם רון או טעות בתרגום מעברית לאנגלית. יש להביא בחשבון אפשרות זאת לגבי כל אחד מהמסמכים שתורגמו מעברית לאנגלית. דוח רם רון המקורי אינו זמין.

- 5 דוח רון, ע"ע 15-10, מתוך: דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 1982, ע' 24.
- 6 שם, ע' 16.
- 7 במהותה, חקירה מיקדמית בהתאם לסעיף 238 הינה אותו הליך כוועדת חקירה לפי חוקי ארה"ב: "238. הורה הפרקליט הצבאי הראשי על עריכת חקירה מוקדמת, ימנה בכתב קצין משפטי לשם עריכתה (להלן - שופט-חוקר). אין תרשומת כלשהי ש"ליברטי" קיבלה את ההכרזה המצרית, אבל דומה שהשופט סבר כי המצרים הכריזו אותה הרבה לפני ש"ליברטי" הגיעה לאזור וכי פורסמה ב"אל אהרם" ושודרה ברדיו המצרי.
- 8 זה לא מדויק לגמרי. "ליברטי" בהחלט נמצאה בקרבת המלחמה, אבל לא התקרבה לחופי ישראל קרוב יותר מקו אורך E 34-00, שהינו לפחות 38 מייל הרחק מהחוף הישראלי הקרוב ביותר.
- 9 דוח השופט-החוקר, 8.
- 10 מברק יוצא ממשד החוץ של ארה"ב עם תז"ח 7 וגם 10 ביוני 1967. המסמך מציין ש"הנוסח אושר בבית הלבן, וממוספר 210139. מסרים אחרים ממשד החוץ האמריקני לשגריר ישראל כתובים בסגנון דומה או זהה.
- 11 דוח קליפורד, 4-5.
- 12 אל"ם גלן ר. ברנדל היה מפקד פריגטת הטילים יו.אס.אס "סטארק" בתקופת מלחמת אירן-עיראק כשנפגעה משני טילי אקסוסט עיראקיים ב-17 במאי 1987. אין זה יוצא דופן בצי ארה"ב להימנע ממשפט צבאי אם ניתנת לקצין אפשרות לפרוש או להתפטר. כך היה הנוהל לגבי אל"ם תומס וואדל ב-23 באפריל 2001 בקשר להתנגשות הצוללת "גרינוויל" שבפיקודו עם ספינה יפנית, שבה נהרגו 9 בני אדם.
- 13 לדעת אל"ם קסטל, רהב היה קצין ימי מצטיין. הוא היה מוכשר, בעל טאקט וכריזמטי. מאז שנוסד חיל הים ב-17 במרס 1948 ועד ל-2011, 11 מ-16 סגנים של מפקדי חיל הים התקדמו והתמנו למפקדי החיל.
- 14 לאחר שחרורו מצה"ל, מילא איזי רהב שורת תפקידי ניהול בכירים, והיה בין היתר מנהל נמל חיפה, מנכ"ל רשות הנמלים ומנכ"ל בנק ישראל. הוא נפטר ב-12 באוגוסט 2015 בגיל 89.
- 15 דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 2.
- 16 מחבר ספר זה תמיד העדיף להתייחס ל"תקיפות" ברבים ולא ל"תקיפה" ביחיד, שכן התקיפה מהאוויר החלה והסתיימה לפני תחילת תקיפת הטורפדו, ולכל תקיפה יש היבטים ייחודיים רבים שעדיף להתייחס אליהם בנפרד.
- 17 דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 28.
- 18 שם, 32.
- 19 מכתב של אלוף מיכה רם, מפקד חיל הים, שפורסם ב"עלון אגודת מילואי הצי", ספטמבר 1992.
- 20